

A FEJLŐDÉSPSZICHOLÓGIA MAGYARORSZÁGON AZ ELMÚLT 30 ÉVBEN

KIRÁLY ILDIKÓ

MTA–ELTE Társas Elmék Kutatócsoport, ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
Pszichológiai Intézet

E-mail: kiraly.ildiko@ppk.elte.hu

Benyújtva: 2021. március 25. – *Elfogadva:* 2021. május 6.

A Magyarországon folyó fejlődéslélektani kutatások az elmúlt 30 évben jelentős, nemzetközileg is elismert eredményekkel gazdagították ismereteinket. E tanulmány bemutatja a terület aktív kutatóműhelyeit, és összefoglalja a kiemelkedő eredményeiket.

Kulcsszavak: *fejlődépszichológia, pszichológiatörténet, kiemelkedő eredmények*

A FEJLŐDÉSKUTATÁS INTÉZMÉNYES KERETEI ÉS ENNEK KIBONTAKOZÁSA

A Magyarországon végzett pszichológiai kutatások elmúlt 30 évének összefoglalásakor a fejlődéskutatásnak kitüntetett szerep jut, hiszen ezt az időszakot tulajdonképpen a terület megalapozásával és a hazai kutatóműhelyekben való elterjedésével jellemezhetjük. A 90-es évek elején az MTA Pszichológiai Kutatóintézetében alakul meg az a Fejlődéslélektani Osztály, melynek keretében két nagy hatású kutatócsoport dolgozik. Az egyik Gergely György vezetésével a társas megismerés fejlődésének vizsgálatával foglalkozik, a másik Gervai Judit irányítása mellett a szociális, érzelmi fejlődés, a kötődés biológiai aspektusainak feltárására koncentrálnak. Mindkét csoport vezető kutatója bekapcsolódik az egyetemi képzésbe, és részt vesz az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a Kalmár Magda vezette fejlődéslélektani szakirányú oktatásban. A két kutatóműhely meghonosítja a laboratóriumi gyermekvizsgálatok hagyományát, és egyben ezen a területen a magas színvonalú kísérleti vizsgálatok alapvető módszertani irányelveit, az ismeretek igazolásának e módszertanhoz kapcsolódó igényességét is átadja a pszichológusok új generációinak.

Az ezredforduló nemcsak hazánkban, de a világon mindenhol a fejlődéskutatás reneszánszát hozta, mivel a kutatási infrastruktúra olyan mértékben fejlődött, hogy lehetőséget nyitott arra, hogy egyre pontosabban és részletesebben tárhassák fel a kutatók a pszichológiai funkciók háttérben meghúzódó alapfolyamatokat, s így átfogóbb magyarázatot nyújtsanak az emberi természet sajátosságainak és az egyediségnek a kibontakozására. A terület iránt kinyíló érdeklődés mellett a kutatóhelyek és az egyetemek közötti kooperációnak is köszönhető, hogy a 2000-es években több új, fejlődési vizsgálatokra szakosodó kutatóműhely jön létre. Az akkori MTA Pszichológiai Kutatóintézetében éppen 2000-ben alakult meg az első fejlődés-pszichofiziológiai kutatócsoport Csépe Valéria vezetésével, mely ma Honbolygó Ferenc irányításával az Eötvös Loránd Kutatói Hálózat Természettudományi Kutatóközponton (ELKH TTK) belül Neurokognitív Fejlődés Kutatócsoportként működik. Ugyanígy az MTA Pszichológiai Intézetében indítja el a 2000-es évek elején Winkler István a hallási eseményszervezés feltárására irányuló, elektrofiziológiai módszerekkel zajló csecsemővizsgálatait, melyek ma is zajlanak a Hang és Beszédészlelési Csoportban (szintén az ELKH TTK keretében). E két csoport kiemelkedő eredményeket ért el a kognitív fejlődés-idegtudomány területén (munkájukról lásd bővebben Csépe Valéria írását a jelen számban).

2008-ban Gergely György Csibra Gergellyel közösen megalapítja a Közép-európai Egyetem Fejlődéslélektani Kutatóközpontját (Csecsemőlaborját), ezzel egy időben az ELTE Babalaborja is elindul Egyed Katalin és Király Ildikó közreműködésével.

Az elmúlt évtizedben újabb, csecsemőkre és kisgyermekekre fókuszáló kutatóhelyek kezdik meg működésüket, többek között a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen Hámori Eszter vezetésével, a Pécsi Tudományegyetemen Lábadi Beatrix irányításával, és az ELTE TTK Etológia Tanszékén az Alfa Generáció Labor Miklósi Ádám kezdeményezésére.

A fejlődéskutatások elismertségét fémjelzi, hogy 2017-től a Közép-európai Egyetem Fejlődéslélektani Kutatóközpontjának kezdeményezésére, az ELTE Babalaborjával történő összefogásban megszületik a Kis Tudósok Délutánja esemény, melyet évente rendeznek meg más-más intézmény szervezésében mint a hazánkban működő

fejlődéskutató laborok közös disszeminációs rendezvényét. Ma elmondható, hogy az elmúlt 30 év alatt Magyarország a fejlődéskutatás terén nagyhatalommá vált, s ez a Közép-európai Egyetem Fejlődéslélektani Kutatóközpontjának – és annak a húzóerőnek, referenciakeretnek, amelyet képvisel – nagyban köszönhető.

AZ ELMÚLT 30 ÉV KIEMELKEDŐ KUTATÁSI EREDMÉNYEI

A hazai fejlődépszichológia a nemzetközi élvonalba emelkedett a területet vezető, iránymutató kutatóműhelyek és kiemelkedő eredményeik révén.

Ez elsősorban Gergely György és Csibra Gergely iskolateremtő munkáinak köszönhető. Együtt gondolkodásuk gyümölcse két nagy hatású, újító elmélet, mely empirikus kutatások sokaságát inspirálta, és ma már tankönyvek alapeleme. A *teleológiai hozzáállás elmélete* úttörő szerepet vállal a fejlődéselméletek alapvető kereteinek a formálásában, megújításában (Gergely, Nádasdy, Csibra és Bíró, 1995; Gergely és Csibra, 2003; Csibra és Gergely, 2007b), mely szerint az első életévben működésbe lép az az *értelmezési keret*, mely révén mások – fajtársak, ágensek – viselkedését, cselekvését értelmezni tudjuk azok céljának és a környezeti feltételeknek a függvényében, mégpedig a racionális cselekvés elvének alkalmazásával, ami elővételezi, hogy egy célhoz mindig a lehető legegyszerűbb megoldást választják a cselekvők. Az elmélet központi gondolata, hogy egy hozzáállás, egy modell az, ami egyszerű jelentések kikövetkeztetését, és így szervezett információ szelekcióját teszi lehetővé. Ezzel a gondolattal példaértékű elméleti konstrukciót kínálnak arra, hogy a megismerő rendszer hogyan válik képessé következtetésekre, gyors alkalmazkodásra előhuzalozott mechanizmusok segítségével.

Alkotómunkájuk időben következő, innovatív eredménye a *természetes pedagógia elmélete*, mely elképzelés a fenti elméletformálás alapjaira épül (Gergely és Csibra, 2006; Csibra és Gergely, 2006; 2007a; 2009; 2011). A modell értelmében a humán kommunikáció arra szakosodott, hogy általános, új helyzetekre alkalmazható tudást közvetítsen az egyének között, különös tekintettel az újoncok, a kisgyermekek irányába. Minthogy az újoncok, a csecsemők fogékonyak arra, hogy a kommunikáció feléjük irányul, és egy új tudásra vonatkozik, ez a szisztéma az elsőre nem könnyen belátható információk gyors és hatékony átadását segíti. A kulturális tudásátadás természetes pedagógiai modellje megold két jelentős kihívást: a partner felől érkező tanító szándék érzékelése felfüggeszti az egyéb értelmezési kereteket (például a korábban említett teleológiai hozzáállást), és a hallgató az információt oksági átláthatatlansága ellenére is mint releváns információt fogadja. Mi több, a tanító szándék jelenléte azt az elvárást is kiváltja benne, hogy az információ a relevanciáját abból nyeri, hogy a közös tudás részét képezi, azaz általánosítható tudáselem (Csibra és Gergely, 2006, 2011). Empirikus adatok támasztják alá, hogy a csecsemők mások kommunikatív jelzéseit referenciális viselkedésként, azaz egy tárgyra vonatkozó jelekként kezelik (lásd még Topál, Gergely, Miklósi, Erdohegyi és Csibra, 2008); ezenkívül a csecsemők azt is feltételezik, hogy egy kommunikatív epizód mások számára is érvényes tudást közvetít (Egyed, Király és Gergely, 2013). A természetes pedagógia modellje erős érvekkel szolgál arra vonatkozóan, hogy az emberi nem a társakra és a velük való kommunikációra támaszkodva kialakított egy hatékony tudásátadási értelmezési keretet. Sikeresen áthidalja azt, hogy

az egyéni problémamegoldás számára átláthatatlan elemek hogyan válnak a tudás, mégpedig jellemzően a közösen birtokolt tudás részévé.

A társas megismerés területén a tanítványok és az együttműködő kollégák révén széles körben ismert és elismert, magasan hivatkozott kísérleti kutatási eredmények születtek. A teleológiai hozzáállás kiterjesztése az aktív cselekvés terén történő alkalmazásának igazolására és a társas tanulásra Gergely, Bekkering és Király (2002) munkája révén valósult meg. Topál és munkatársai (2008) rávilágítottak, hogy az A-nem-B hiba gyerekek általi elkövetésének hátterében húzódik meg az is, hogy a gyerekek elvárják, hogy a tanító másik fél egy általános érvényű tudást közvetítsen a kommunikáció során, s nem egy egyedi információt. Ez a munka nyitott lehetőséget kínált a komparatív kutatásoknak, hogy hasonló eszközökkel vizsgálják, hogyan értelmezik más fajok, így a kutyák és farkasok az emberi interakciókban megjelenő kommunikatív gesztusokat. A kutatások igazolták, hogy a gyerekekhez hasonlóan a kutyák – de farkasok nem – új helyzetre általánosítják a társas helyzetben tanultakat (Topál, Gergely, Erdohegyi, Csibra és Miklósi, 2009).

A korai képességek feltárására tett erőfeszítések további kiemelését érdemlő eredménye Kovács, Endress és Téglás (2010) munkája, akik kimutatták, hogy már 7 hónapos csecsemők, ahogyan felnőttek is, automatikusan képesek mások vélekedését olvasni. Eredményeik meglepetése, hogy a másokra érvényes vélekedések feldolgozását mind a csecsemők, mind pedig a felnőttek esetén a saját, első személyű cselekvés módosításán keresztül érték tetten. Ez a kutatási eredmény egy egészen új megvilágításba helyezte a társas megismerésen belül a tudatelmélet mibenlétét, mégpedig nemcsak arra hívta fel a figyelmet, hogy rendkívül korán elérhető elemi képességről van szó, hanem arra is, hogy erőfeszítés nélkül működik, és a saját viselkedés szervezésében is elsődleges szerepet kaphat. A nagy hatású társas megismerési modellek nem csak az alapkutatásokat virágoztatták fel, de klinikai kutatások sorát inspirálták, és nyújtottak modellt a gyakorló szakembereknek (Fonagy, Gergely, Jurist és Target, 2002).

A társas megismerés területéről továbblépve, további kutatások is áttörést hoztak a fejlődéskutatás terén, melyek egyenként hozzájárultak a hazai fejlődéskutatás nemzetközi megismeréséhez. Lakatos és Gervai munkatársaikkal pszichogenetikai vizsgálatok segítségével (2000; 2002; Gervai és mtsai, 2007) alátámasztották, hogy a DRD4 gén változatai moderálják az anyai gondozás és a kötődési viselkedés fejlődésének ismert kapcsolatát kis és nagy szociális kockázatú populáció esetében egyaránt.

Kovács Ilona (2004) munkájának köszönhetően alátámasztást nyert, hogy az észlelés és a vizuális integráció fejlődése lassú és összetett folyamat, mely a serdülőkorba nyúlik. Csépe Valéria és Honbolygó Ferenc kutatásaikkal hozzájárultak ahhoz az átfogó projekthez, mely feltárta, hogy az olvasási készségek hátterében milyen, a nyelvi sajátosságokat is tükröző, kognitív folyamatok állnak (Moll és mtsai, 2014). A tanulás természetének vizsgálata kapcsán Janacsek, Fiser és Németh (2012) azt támasztották alá, hogy a tapasztalatokra és az azokban megjelenő ismétlődő szabályszerűségekre való érzékenység és erre alapozó tanulás tizenkét éves korig fejlődik, és ekkor a leghatékonyabb. Keresztes, Ngo, Lindenberger, Werkle-Bergner és Newcombe ugyanakkor a modelleken és szabályokon alapuló tanulást támogató emlékezeti rendszer fejlődésének kutatását foglalják össze (2018), és érvelnek amellett, hogy a korai időszakra jellemző a generikus, általános tudás dominanciája, majd ezt váltja fel az egyedi, epizodikus tudásra való érzékenység.

KUTATÓK AZ ALKALMAZOTT TERÜLETEKÉRT

A hazai fejlődéskutatás alapkutatásban végzett eredményei mellett ugyancsak kiemelkedő sikerek tekinthetők, hogy a kutatók a gyakorlatban dolgozó kollégákkal szoros együttműködésben nagy ívű projektekre vállalkoztak, melyek célja a legfrissebb kutatási eredményekre támaszkodó gyakorlati munka megalapozása, azaz a kutatások eredményeinek alkalmazott területeken való, megújító alkalmazása.

Néhány kiemelkedő példát érdemes bemutatni. A Biztos Kezdet Program¹ célja a nyitott párbeszéd megvalósítása a különböző indíttatású szerzők, úgymint az akadémiai kutatók és a gyakorlati szakemberek között, annak érdekében, hogy kibontakozzon a gyakorlatban a korai fejlődés optimális támogatása és ha szükséges, a hatékony intervenciós programok lehetősége. E program kutatási tervét ketten fogták össze: Danis Ildikó fejlődépszichológusnak nagy szerepe volt a mentorképzésben, mivel szerzőként, szerkesztőként is hozzájárult a program köteteinek összeállításához; a hatékonyságvizsgálatot pedig Surányi Éva közgazdász végezte.

Ennek a programnak a szellemiségét követi és gazdagítja a Semmelweis Egyetem Mentálhigiénés Intézete által 2020-ban kiadott, Danis Ildikó és munkatársai szerkesztésével elkészült *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata* című kötetpár,² melyek hiánypótló módon tájékoztatják a területen dolgozó szakembereket a kutatásokon nyugvó szülő-csecsemő/kisgyermek pszichoterápia gyakorlatáról, és a nemzetközileg elismert és hazánkban elérhető kapcsolat- és kötődésalapú intervenciós programokról.

A másik példa az MTA támogatását élvező, Győri Miklós és Stefanik Krisztina irányításával működő MTA–ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (MASZK) munkája és módszertani tájékoztató kiadványai.³ A kutatócsoport az autizmussal élő gyermekek és felnőtt szülei életminőségéről, pszichológiai jóllétéről végzett kutatásokat, miközben kialakítottak egy, a vizsgált csoport befogadását elősegítő egyedi intervenciós programot.

IRODALOM

- Csibra, G., & Gergely, Gy. (Eds) (2007a). *Ember és kultúra: A kulturális tudás eredete és átadásának mechanizmusai*. Budapest: Akadémiai.
- Csibra, G., & Gergely, G. (2006). Social learning and social cognition: The case for pedagogy. In Munakata, Y., & Johnson, M. H. (Eds), *Processes of Change in Brain and Cognitive Development. Attention and Performance XXI* (pp. 249–274). Oxford: Oxford University Press.
- Csibra, G., & Gergely, G. (2009). Natural Pedagogy. *Trends in Cognitive Sciences*, 13(4), 148–153.
- Csibra, G., & Gergely, G. (2011). Natural pedagogy as evolutionary adaptation. *Philosophical transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological sciences*, 12/366(1567), 1149–1157. DOI: 10.1098/rstb.2010.0319

¹ <https://mek.oszk.hu/14800/14803/14803.pdf>; <https://mek.oszk.hu/14800/14806/14806.pdf>

² https://semmelweis.hu/mental/files/2020/12/Kora-gyermekkori-lelki-egeszseg_I-kotet.pdf; https://semmelweis.hu/mental/files/2020/12/Kora-gyermekkori-lelki-egeszseg_II-kotet.pdf; <https://semmelweis.hu/mental/2020/12/14/megjelent/>

³ https://maszk.elte.hu/tajekoztatok/MASZK%20kutatas_tajekoztato%20kiadvany.pdf; https://csiip.elte.hu/CsIIPProgram/CsIIP_tajekoztato%20kiadvany.pdf

- Csibra, G., & Gergely, G. (2007b). 'Obsessed with goals'. Functions and mechanism of teleological interpretation of actions in humans. *Acta Psychologica*, 124, 60–78.
- Egyed, K., Király, I., & Gergely, Gy. (2013). Communicating Shared Knowledge in Infancy. *Psychological Science*, 24(7), 1348–1353. DOI: 10.1177/0956797612471952
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E. L., & Target, M. (2002). *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. Other Press.
- Gergely, G., Nádasdy, Z., Csibra, G., & Bíró, S. (1995). Taking the intentional stance at 12 months of age. *Cognition*, 56(2), 165–193. DOI: 10.1016/0010-0277(95)00661-h
- Gergely, G., & Csibra, G. (2003). Teleological reasoning in infancy: The naive theory of rational action. *Trends in Cognitive Sciences*, 7, 287–292.
- Gergely, G., & Csibra, G. (2006). Sylvia's recipe: The role of imitation and pedagogy in the transmission of human culture. In Enfield, N. J., & Levinson, S. C. (Eds), *Roots of Human Sociality: Culture, Cognition, and Human Interaction* (pp. 229–255). Oxford: Berg Publishers.
- Gergely, G., Bekkering, H., & Király, I. (2002). Rational imitation in preverbal infants. *Nature*, 415, 755.
- Gervai, J., Novak, A., Lakatos, K., Toth, I., Danis I., Ronai, Z., et al. (2007). Infant genotype may moderate sensitivity to maternal affective communications: attachment disorganization, quality of care, and the DRD4 polymorphism. *Social Neuroscience*, 2, 307–319.
- Janacsek, K., Fiser, J., & Németh, D. (2012). The best time to acquire new skills: age-related differences in implicit sequence learning across the human lifespan. *Developmental Science*, 15(4), 496–505.
- Keresztes, A., Ngo, Ch. T., Lindenberger, U., Werkle-Bergner, M., & Newcombe, N. S. (2018). Hippocampal Maturation Drives Memory from Generalization to Specificity. *Trends in Cognitive Sciences*, 22(8), 676–686.
- Kovács, Á., Téglás, E., & Endress, A. D. (2010). The Social Sense: Susceptibility to Others' Beliefs in Human Infants and Adults. *Science*, 330(6012), 1830–1834.
- Kovács, I. (2004). *Visual Integration: Development and Impairments*. Budapest: Akadémiai.
- Moll, K., Ramus, F., Bartling, J., Bruder, J., Kunze, S., & Neuhoff, N., et al. (2014). Cognitive mechanisms underlying reading and spelling development in five European orthographies. *Learning and Instruction*, 29, 65–77. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2013.09.003>
- Lakatos, K., Nemoda, Z., Toth, I., Ronai, Z., Ney, K., Sasvari-Szekely, M., & Gervai, J. (2002). Further evidence for the role of the dopamine D4 receptor (DRD4) gene in attachment disorganization: interaction of the exon III 48-bp repeat and the -521 C/T promoter polymorphisms. *Molecular Psychiatry*, 7(1), 27–31. DOI: 10.1038/sj.mp.4000986
- Lakatos, K., Toth, I., Nemoda, Z., Ney, K., Sasvari-Szekely, M., & Gervai, J. (2000). Dopamine D4 receptor (DRD4) gene polymorphism is associated with attachment disorganization in infants. *Molecular Psychiatry*, 5(6), 633–637. DOI: 10.1038/sj.mp.4000773
- Topál, J., Gergely, G., Miklósi, A., Erdohegyi, A., & Csibra, G. (2008). Infants' perseverative search errors are induced by pragmatic misinterpretation. *Science*, 321(5897), 1831–1834. DOI: 10.1126/science.1161437
- Topál, J., Gergely, G., Erdohegyi, A., Csibra, G., & Miklósi, A. (2009). Differential Sensitivity to Human Communication in Dogs, Wolves, and Human Infants. *Science*, 325(5945), 1269–1272. DOI: 10.1126/science.1176960

DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY IN HUNGARY FOR THE LAST 30 YEARS

KIRÁLY, ILDIKÓ

Research in the field of developmental psychology in Hungary has contributed to scientific advancement with significant, internationally recognized findings over the past 30 years. This paper introduces the active research groups in the field and summarizes their outstanding findings.

Keywords: *developmental psychology, history of psychology, outstanding research findings*

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)